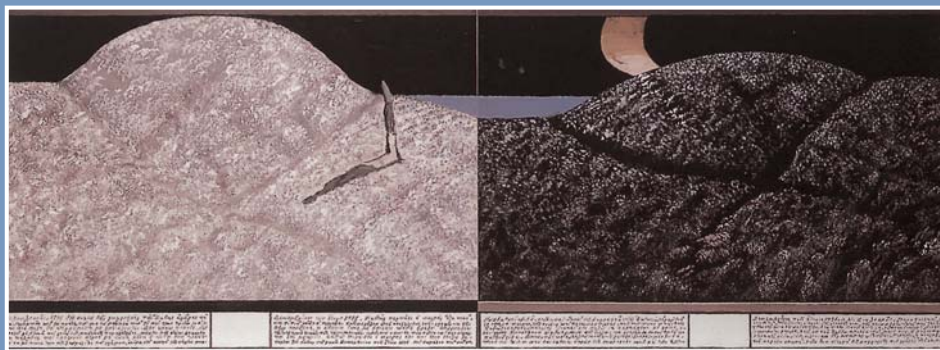

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΖΩΗΣ

Νίκος Χουλιαράς, *Η θεομή ερημιά της ζωής*

Τα οκτώ κείμενα που περιλαμβάνονται σε αυτή την ενότητα θίγουν πολλά κοινωνικά προβλήματα που απασχολούν την εποχή μας. Τα επτά κείμενα προέρχονται από Έλληνες συγγραφείς και αναφέρονται σε ατομικά και συλλογικά προβλήματα της μεταπολεμικής, της νεότερης και της σημερινής κοινωνίας. Προηγείται ένα τραγούδι του Διονύση Σαββόπουλου, που μιλά για την αμηχανία των ενηλίκων να εξηγήσουν την εικόνα του σύγχρονου κόσμου στα παιδιά. Συνεχίζοντας, ερχόμαστε σε επαφή με κάποια από τα διαχρονικά και σύγχρονα προβλήματα που δυσκολεύουν την καθημερινή ζωή και τις κοινωνικές μας σχέσεις. Εκτός από τα καθημερινά προβλήματα που παρουσιάζει η ζωή στην πόλη, παρακολουθούμε τη γένεση και την εκδήλωση δυσάρεστων φαινομένων, όπως η παθητικότητα, η ανεργία, η καταστροφή του περιβάλλοντος και η κοινωνική απομόνωση, τα οποία αποτελούν το σύγχρονο «λαβύρινθο» για τους νέους της εποχής μας. Το απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Εντίτα Μόρρις αναφέρεται στις οδυνηρές ψυχοσωματικές συνέπειες που είχε η πρώτη ατομική έκρηξη στη Χιροσίμα (1945). Ο πόλεμος, οι κίνδυνοι από τη χρήση της πυρηνικής ενέργειας, η μονομερής ανάπτυξη του υλικοτεχνικού πολιτισμού εξακολουθούν να είναι μερικές από τις αδιάθετες πληγές της εποχής μας, για τη θεραπεία των οποίων απαιτούνται η ατομική ευαισθητοποίηση και οι κοινωνικοί μας αγώνες.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ

Τι έπαιξα στο Λαύριο

Στο παρακάτω τραγούδι του από το δίσκο Ρεζέρβα (1979) ο Διονύσης Σαββόπουλος δεν κρύβει την αμηχανία του για το ρόλο του ως τραγουδοποιού, όταν πρόκειται να απευθυνθεί στα παιδιά που ζουν στην υποβαθμισμένη περιοχή του Λαυρίου.

Δεν ξέρω τι να παίξω στα παιδιά
στην αγορά στο Λαύριο
είμαι μεγάλος με τιράντες και γυαλιά
κι όλο φοβάμαι το αύριο.
Πώς να κρυφτείς απ' τα παιδιά
έτσι κι αλλιώς τα ξέρουν όλα
και μας κοιτάζουν με μάτια σαν κι αυτά
όταν ξυπνούν στις δύο η ώρα

Ζούμε μέσα σ' ένα όνειρο που τρίζει
σαν το ξύλινο ποδάρι της γιαγιάς μας
Μα ο χρόνος ο αληθινός
σαν μικρό παιδί είναι εξόριστος
Μα ο χρόνος ο αληθινός
είναι ο γιος μας ο μεγάλος κι ο μικρός

Δεν ξέρω τι να παίξω στα παιδιά
μα ούτε και στους μεγάλους
πάει καιρός που έχω μάθει ξαφνικά
πως είμαι ασχημοπαπαγάλος.
Πώς να τα κρύψεις όλα αυτά
έτσι κι αλλιώς τα ξέρουν όλοι
και σε κοιτάζουν με μάτια σαν κι αυτά
όταν γυρνάς μέσα στην πόλη

Δ. Σαββόπουλος, *Η σούμα*, 1963-2003, Ιανός

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποιες λέξεις προσδιορίζουν την εικόνα και τη στάση του τραγουδοποιού; Σε ποιες ενέργειές του πιστεύετε ότι δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα και γιατί;
- 2 Πώς αντιμετωπίζει το αύριο ο ομιλητής και τι δείχνει η αναφορά του στον «αληθινό χρόνο»;
- 3 Τι θα θέλατε εσείς να πει ο ομιλητής στα παιδιά και στους μεγάλους; Γράψτε εσείς αυτά που δε λέει ο Σαββόπουλος, δίνοντας μια εξήγηση για την αμήχανη σιωπή του.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Χωριστείτε σε ομάδες και συγκεντρώστε τραγούδια με κοινωνικό προβληματισμό γύρω από παλαιότερα και σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα. Με βάση το υλικό που θα συγκεντρώσετε, ερευνήστε ποια προβλήματα απασχολούν περισσότερο τους ανθρώπους κάθε εποχής, αναζητώντας παράλληλα τις αιτίες κάθε κοινωνικού φαινομένου. Επιλέξτε αντιπροσωπευτικά τραγούδια, ακούστε τα στην τάξη και συζητήστε με τους συμμαθητές σας τα πορίσματα της έρευνάς σας.
- ◆ Ο ζωγράφος Κωνσταντίνος Μαλέας απεικόνισε το Λαύριο γύρω στα 1920 (βλ. εικόνα). Ποια σχέση έχει το σύγχρονο Λαύριο, στο οποίο αναφέρεται ο Σαββόπουλος, με το ειδυλλιακό τοπίο του Μαλέα;

Κωνσταντίνος Μαλέας, *Λαύριο*

ΜΑΡΙΑ ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ

Στην εποχή του τσιμέντου και της πολυκατοικίας

Η αστική καθημερινότητα της σύγχρονης εποχής μέσα στην οποία κυριαρχούν το τσιμέντο και οι πολυκατοικίες είναι το θέμα με το οποίο ασχολήθηκε η Μαρία Ιορδανίδου στο τελευταίο της πεζογράφημα Η αυλή μας (1981). Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από την αρχή του βιβλίου και είναι σε μεγάλο βαθμό αυτοβιογραφικό. Η ηλικιωμένη Κωνσταντινουπολίτισσα συγγραφέας ζει πια σε πολυκατοικία, όπου βιώνει όλα τα προβλήματα της κοινής ζωής, τις ενοχλήσεις από τα άλλα διαμερίσματα και την ψυχική αποξένωση των ενοίκων.

*Ζ*ούμε στην εποχή του τσιμέντου και της πολυκατοικίας.

Κι εγώ τώρα κάθουμαι σε πολυκατοικία. Έχω ένα εσωτερικό δωάρι στον τρίτο όροφο. Εσωτερικά τα λένε τώρα τα διαμερίσματα που δε βλέπουν στο δρόμο αλλά στην αυλή. Μα και η αυλή πια δε λέγεται αυλή αλλά ακάλυπτος χώρος.

Στις περισσότερες απ' αυτές τις πολυκατοικίες, που χτίζονται η μια ύστερα απ' την άλλη, σπάνια θα δεις παράθυρο. Είναι όλο μπαλκονόπορτες και βγαίνουν σ' ένα μπαλκόνι που ζώνει την πολυκατοικία ένα γύρο και θυμίζει κατάστρωμα βαποριού. Έτσι λοιπόν, μπαλκονόπορτα και κάμαρα, και η κάθε κάμαρα μοιάζει διάδρομος. Πώς επιπλώνεται, πώς κατοικείται αυτός ο χώρος, δεν έχεις ανάγκη να το σκεφτείς εσύ. Το αποφάσισε προκαταβολικά ο αρχιτέκτονας. Σου έβαλε την πρίζα για την τηλεόραση εκεί που πρέπει να την τοποθετήσεις, σου έβαλε τις απλίκες* εκεί που θα μπει το «καθιστικό», δηλαδή ο καναπές, το χαμηλό τραπέζι και οι δυο τεράστιες πολυθρόνες της μόδας.

Δεν υπάρχει κατάλληλη γωνιά για να εγκαταστήσει η νοικοκυρά την «κόχη» της. Εκεί που θα κουρνιάσει* να πει το καφεδάκι της, να πάρει τη γάτα στην αγκαλιά της, και να αφουγκραστεί* την ανάσα του σπιτιού της. Ίσως γι' αυτό η σημερινή γυναίκα δεν αγαπά το σπίτι της. Ξένο πράγμα. Όλα τυποποιημένα, όλα προμελετημένα.* Η απόσταση που μπορείς να απλώσεις το πόδι σου και το χέρι σου. Πόσο πρέπει να σκύψεις το κεφάλι σου όταν σηκώνεσαι όρθιος μέσα στην μπανιέρα, έτσι που να μην κουτλήσεις στο σώμα του καλοριφέρ που κρέμεται στον τοίχο.

* **απλίκες:** φωτιστικά που στερεώνονται στον τοίχο * **θα κουρνιάσει:** θα κάψει ήσυχα, θα ηρεμήσει * **να αφουγκραστεί:** να ακούσει * **προμελετημένα:** σχεδιασμένα και προαποφασισμένα

Αλλάζουν οι καιροί, αλλάζουν και οι άνθρωποι. Μέσα στις πολυκατοικίες οι άνθρωποι γίνανε αγγλοπρεπείς.* Βλέπεις κάποιον στη σκάλα ή στο ασανσέρ και δε σε χαιρετά. Στέκεται μπροστά σου σαν κολόνα πάγου, φοβάσαι να τον χαιρετήσεις κι εσύ. Δεν ξέρεις καλά καλά συγκατοικός είναι ή ξένος. Έχασαν οι Ρωμιοί τη ρωμιοσύνη τους.

Τα μούτρα των συγκατοίκων μου ας μην τα ξέρω. Ξέρω όμως τη φωνή τους, το βήχα τους. Ξέρω της διπλανής μου τον αναστεναγμό και το βογκητό. Βογκά τα βράδια όταν πέφτει στο κρεβάτι της, βογκά και τη νύχτα. Φαίνεται πως έχει άλατα στις κλειδώσεις της και πονεί. Κάθε πρωί στις έξι ακούω το ξυπνητήρι της. Όλα αυτά ακούονται γιατί το κρεβάτι της είναι δίπλα στο δικό μου και μας χωρίζει ένας τοίχος.

Από το λουτροκαμπινέ συνορεύω με το διαμέρισμα που η πόρτα του είναι απέναντι στην πόρτα του δικού μου διαμερίσματος.

Εκεί πάλι ακούς σπαραχτικές φωνές παιδιού. Κάθε πρωί η μητέρα του προσπαθεί να το ντύσει, εκείνο, αγουροξυπνημένο, αμύνεται, και φαίνεται πως το δέρνει.

– Κυρία μου, φωνάζω εγώ από το παράθυρο του μπάνιου, αφήστε το παιδί να ηρεμήσει. Είναι σε ηλικία που πρέπει να μάθει να ντύνεται μόνο του.

– Τι λες, κυρά μου; φωνάζει έξαλλη από μέσα η μητέρα. Εγώ πρέπει στις οχτώ να είμαι στη δουλειά μου. Ήρθε και το αυτοκίνητο του σχολείου να την πάρει, δεν το ακούτε στο δρόμο που κορνάρει;

Πραγματικά, από το δρόμο ακούγεται το μικ-μικ του αυτοκινήτου. Δε μίλησα.

Αλέκος Κοντόπουλος, Αθήνα

* **αγγλοπρεπείς:** απέκτησαν ξενικές συνήθειες, έγιναν τυπικοί

Ήξερα από την Παναγιώτα την καθαρίστρια πως η μητέρα και ο πατέρας ήταν τραπεζικοί υπάλληλοι.

Λίγες ώρες ησυχία, και το μεσημέρι πάλι φωνές παιδιού. Το αυτοκίνητο του σχολείου έφτασε, όμως η μητέρα άργησε, και ο σωφέρ δεν μπορεί ν' αφήσει το παιδί στο πεζοδρόμιο. Το παίρνει μαζί του και ξεκινά. Το παιδί από μέσα ωρύεται.*

Για κανένα μήνα ησύχασα όταν το αντρούγυνο πήρε την άδειά του την καλοκαιρινή. Ξεκίνησαν οι δυο με τ' αυτοκίνητό τους για το εξωτερικό και το κοριτσάκι το άφησαν στη γιαγιά του που έμενε στο Χαϊδάρι. Μια μέρα, από τις φωνές του παιδιού και της μητέρας, κατάλαβα πως η άδεια τελείωσε. Γύρισαν πίσω. Ακούω ένα βράδυ σπαραχτικές φωνές παιδιού, φωνές πόνου.

– Φά' το! φά' το είπα! Δεν το τρως;

Σε λίγο η σπαραχτική φωνή πάλι.

– Άνοιξε το στόμα σου! Θα σε μπατσίσω!

Και πάλι η φωνή.

Δε βάσταξα. Πετιέμαι έξω, μ' αρπάζει η Νέλλη,* με τραβοκοπά.

– Πού πας;

– Πάω να πιάσω την πόρτα τους με τις κλοτσιές. Άσε με.

– Τρελάθηκες;

Ναι, πραγματικά τρελάθηκα. Σκέφτομαι σε ποιον ν' αποταθώ.* Στην Αστυνομία; Σε κανένα σύλλογο; Φωνάζω την Παναγιώτα και τη ρωτώ τι συμβαίνει.

– Το παιδάκι από τον καιρό που γύρισαν πίσω δεν τρώει τίποτα. Έγινε πετσι και κόκαλο. Το κακόμαθε η γιαγιά του φαίνεται.

Οι Γάλλοι λένε: Les enfants, quand ils sont petits, ils nous aiment. Quand ils grandissent, ils nous jugent, et parfois ils nous pardonnent, Τα παιδιά, όταν είναι μικρά μας αγαπάνε, όταν μεγαλώνουν μας κρίνουνε, και καμιά φορά μάς συγχωρούνε.

Αυτή η μικρούλα, φαίνεται, μεγάλωσε πριν από την ώρα της, έκρινε τη μητέρα της και δεν τη συγχώρεσε ούτε για το ξύλο ούτε για την εγκατάλειψη. Την εκδικείται, πώς αλλιώς μπορεί να την εκδικηθεί. Έχουν την αξιοπρέπειά τους και τα παιδιά.

Η ζωή μου μέσα σ' αυτή την πολυκατοικία είχε καταντήσει αφόρητη. Ευτυχώς όμως η οικογένεια αγόρασε δικό της διαμέρισμα και μετακόμισε. Το διαμέρισμα ξανανοικιάστηκε πολύ γρήγορα. Το έπιασε ένας εργένης και ησυχάσαμε.

Μ. Ιορδανίδου, *Η αυλή μας*,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

* **ωρύεται:** κλαίει και κραυγάζει * **Νέλλη:** η κόρη της αφηγήτριας * **ν' αποταθώ:** να απευθυνθώ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα έχουν τα διαμερίσματα των σύγχρονων πολυκατοικιών, εξαιτίας των οποίων η Ιορδανίδου θεωρεί ότι «η σημερινή γυναίκα δεν αγαπά το σπίτι της»;
- 2 «Έχασαν οι Ρωμαίοι τη ρωμιούσνη τους». Αφού διαβάσετε προσεκτικά όλη την παράγραφο, σχολιάστε τη σημασία αυτής της άποψης και εξηγήστε τι δηλώνει η έννοια «ρωμιούσνη» για τη συγγραφέα.
- 3 Η αφηγήτρια ενδιαφέρεται πολύ για την ανατροφή που δίνει στο παιδί της η γυναίκα του διπλανού διαμερίσματος. Πώς κρίνετε την παρέμβασή της και τα σχόλια που κάνει; Ποια γνωρίσματα του χαρακτήρα της αποκαλύπτει αυτή η κριτική στάση;
- 4 Περιγράψτε με λίγες χαρακτηριστικές λέξεις το σύγχρονο τρόπο ζωής στα αστικά κέντρα.
- 5 Χωρίστε το κείμενο σε ενότητες προσθέτοντας ενδεικτικούς πλαγιότιτλους σε καθεμιά από αυτές.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Προσπαθήστε να αποτυπώσετε την κάτοψη ενός σύγχρονου διαμερίσματος, τοποθετώντας τα έπιπλα σύμφωνα με την περιγραφή της αφηγήτριας. Σε ένα ίδιο σχέδιο τοποθετήστε τα έπιπλα σύμφωνα με το δικό σας γούστο.
- ◆ Οργανώστε μια έρευνα ανάμεσα στα παιδιά της ηλικίας ή της τάξης σας σχετικά με τον τρόπο και τις συνθήκες μέσα στις οποίες πέρασαν την προσχολική τους ηλικία. Ποια είναι τα συμπεράσματά σας, με βάση τα στατιστικά στοιχεία αυτής της έρευνας;

ΜΕΝΗΣ ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ

Γραφείον ευρέσεως εργασίας

Ο Αναστάσης είναι ένας νέος που ζει στην Αθήνα στα μέσα της δεκαετίας του 1950, ο οποίος νιώθει ξεκομμένος από την οικογένεια και τον κοινωνικό του περίγυρο. Σε αυτό το απόσπασμα από Τα μηχανάκια, την πρώτη συλλογή διηγημάτων του μεταπολεμικού πεζογράφου Μένη Κουμανταρέα, ο Αναστάσης αποφασίζει να ψάξει για δουλειά.

Την άλλη μέρα ξύπνησε πρωί, ελαφρύς σαν πούπουλο. Πλύθηκε, ντύθηκε, άρπαξε μια φέτα βουτυρωμένο ψωμί και χύθηκε στους δρόμους. Περπάτησε με το κεφάλι ψηλά, χαμογέλασε στο φούρναρη που τον καλημέρισε κι έστειλε στον κουρέα του ένα φιλικό χαιρετισμό – γρήγορα θα τον είχε πάλι πελάτη. Βάδισε κάμποσο, ώσπου βγήκε στη λεωφόρο. Τα δέντρα εκεί πρασίνιζαν, κουρεμένα και φυτεμένα με τάξη πάνω στο πεζοδρόμιο, κρατώντας το ένα τον ώμο τ' άλλου, σαν στοιχισμένοι μαθητές την ώρα της γυμναστικής. Χάρηκε που ο δρόμος στις γωνιές δεν είχε αποθηκεύσει σκουπίδια. Φαντάστηκε τους σκουπιδιάρηδες άγγελους να δροσίζουν το πρόσωπο της πολιτείας με φρέσκο ποτιστικό νερό. Το φως της μέρας ήταν πεντακάθαρο, λες και το είχαν αλλάξει σήμερα. Περνούσε πάνω στο μάγουλο του δρόμου σαν ακονισμένο ξυράφι. Τ' αυτοκίνητα φαρδιά, με καλογουαλισμένα φτερά και συντηρημένες λαμαρίνες, κυλούσαν πάνω στην άσφαλτο χωρίς να την πληγώνουν. Κι ο τροχάιος* στη μέση του δρόμου με την κολλαρισμένη στολή του, το κράνος του που φεγγοβολούσε, φαινόταν να πιάνει τ' αυτοκίνητα από μιαν αόρατη κλωστή. Ως κι οι κοπέλες ήταν διαφορετικές σήμερα, ξυπνημένες θαρρείς από ύπνο θανάτου που τις είχε σκεπάσει με καινούριο πρόσωπο. Τ' αγόρια είχαν παντελόνια στην τρίχα κι έναν αέρα αυτοπεποίθησης. Άλλοι κρατούσαν την τσάντα του σχολείου, κι άλλοι τα σύνεργα της δουλειάς: οι εργάτες το κολατσό τους τυλιγμένο σε μια πετσέτα. Κι οι γέροι είχαν έναν τρόπο να τον κοιτάζουν λες κι ακόμα θυμόντουσαν πως είχαν περάσει από νέοι. Ο Αναστάσης πήδησε σ' ένα λεωφορείο. Χαμογέλασε στον εισπράχτορα που του έκοψε εισιτήριο και του έδωσε μια θέση που περίσσευε. Απ' το παράθυρο τα σπίτια, με τα σεντόνια γεμάτα ύπνο ακόμα, έφευγαν προς τα πίσω. Ο ήλιος τα τίναζε με τις άταχτες αχτίδες του. Ένα μικρό αγόρι φάνηκε να κυνηγά το λεωφορείο. Όχι για να το προφτάσει στη

* **τροχάιος**: ο αστυνομικός της Τροχαίας

στάση, μα για να πηδήξει στον προφυλακτήρα. Όταν κατόρθωσε να το φτάσει και να κρεμαστεί, ο εισπράχτορας σηκώθηκε από τη θέση του και του χτύπησε θυμωμένα το τζάμι. «Μπρος, δίνε του». Το παιδί έμεινε για λίγο κοιτάζοντας τον εισπράχτορα. Τα χέρια του ήταν πολύ λιγνά, το πρόσωπό του χλομό, κρατιόταν με κόπο. Έπειτα έβγαλε στον εισπράχτορα τη γλώσσα του. Την ίδια στιγμή, τρομαγμένο, άφησε τα χέρια του να ξεφύγουν και πήδησε χάμω. Ο Αναστάσης είδε το αγόρι να χάνεται στη στροφή του δρόμου. Είχε ακόμα μπρος στα μάτια του τα χέρια του, λιγνά, που πάλευαν να κρατηθούν. Κατέβηκε στην επόμενη στάση. Περιλάττησε κοιτάζοντας τα σπίτια και τους αριθμούς. Ύστερα στάθηκε μπροστά σε μια είσοδο μεγάλου. Διάβασε μια ταμπέλα με κεφαλαία ξεθωριασμένα: ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΥΡΕΣΕΩΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ. Δίστασε, έπειτα προχώρησε, μπήκε κι άρχισε ν' ανεβαίνει τις σκάλες. Ήταν ατέλειωτες να τις ανεβεί κανείς, μα του άρεσαν. Του άρεσε καθετί που ψήλωνε, που τον ανέβαζε. Όπως τα γράμματα στην αρχή μιας ταινίας. Έφτασε στο έβδομο πάτωμα, έψαξε, ρώτησε, τέλος χτύπησε μια πόρτα. Επειδή δεν πήρε απάντηση, άνοιξε και γλίστρησε αθόρυβα στο εσωτερικό. Στο βάθος της κάμαρης μια κοπέλα έγραφε στη γραφομηχανή. Ούτε που σήκωσε τα μάτια της πάνω του. Έγραφε σαν υπνωτισμένη. Χρειάστηκε να πάει να σταθεί πολύ κοντά της για να τότε δει. Είχε δυο μάτια κλουβισμένα* σε χοντρούς φακούς, που έμοιαζαν ν' αποστειρώνουν το φως. Σαν δυο ψάρια μέσα στη γυάλα τους. Ύστερα η μηχανή έπαψε απότομα. «Μια στιγμή παρακαλώ». Άνοιξε την πόρτα του διπλανού γραφείου και χώθηκε μέσα. Ξαναγύρισε σχεδόν αμέσως και του είπε με την ίδια απαράλλαχτη φωνή, που έμοιαζε τυπωμένη σε κορδέλα μαγνητοφώνου.* «Περιμένετε παρακαλώ. Ο κύριος Διευθυντής είναι απησχολη-

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας,
Η ανοιχτή πόρτα

* **κλουβισμένα**: οι φακοί των γυαλιών παρομοιάζονται με κλουβί των ματιών της δακτυλογράφου

* **τυπωμένη σε κορδέλα μαγνητοφώνου**: ηχογραφημένη

μένος». Ξανάπιασε το γράψιμο. Τα μάτια της δεν κοίταζαν καθόλου τα πλήκτρα. Ήταν από τις τυφλές δακτυλογράφους.* Ο θόρυβος της μηχανής είχε αποκτήσει τώρα μιαν ένταση και μια πυκνότητα, σα να στριφογύριζε κανένα ελικόπτερο πάνω από το κεφάλι του Αναστάση. Άθελά του χαμήλωσε για να προστατευθεί. Έπεσε σε μια καρέκλα. Προσπάθησε να κρατηθεί ακίνητος, μα κάθε φορά που η κοπέλα πατούσε κανένα πλήκτρο δυνατότερα, τα πόδια του έφευγαν προς τα μπρος, σα να τα βαρούσε κανένας γιατρός με σφυράκι. Ήθελε να τη διακόψει, να της πει πως δεν πείραζε που ο Διευθυντής ήταν απασχολημένος, και ότι θα μπορούσε να ξαναπεράσει. Κι αύριο μέρα ήταν. Μα δεν έβρισκε τρόπο να της μιλήσει. Επειδή δεν μπορούσε να μιλά, να κάθεται ακίνητος, να περιμένει, σηκώθηκε και πήγε στο παράθυρο. Ήταν ένα στενό, δυτικό παράθυρο. Έσκυψε να δει κάτω και ζαλίστηκε. Τον χώριζαν από το έδαφος επτά ψηλά, θεόρατα πατώματα. Ο αστυφύλακας της τροχαίας ήταν μια τελεία. Το κράνος βουλιαγμένο κάτω από τον ήλιο, οι κλωστές στα χέρια του σπασμένες. Ξαφνικά τον Αναστάση τον έπιασε το στομάχι του. Σταύρωσε τα χέρια του γύρω στη μέση κι έσκυψε το κεφάλι. Τα πλήκτρα της μηχανής δούλευαν σε ρυθμό πολυβόλου. Αμέσως ύστερα, ο γνώριμος πονοκέφαλος σφίχτηκε γύρω στο κεφάλι του σαν αρραβώνας.* Άφησε το στομάχι του κι έπιασε το κεφάλι του. Μα ο πόνος, επιδέξιος ξιφομάχος, τον χτυπούσε ύπουλα στο αφύλαχτο μέρος. Κοίταξε με αγωνία την κοπέλα. Έγραφε ίσια, μονοκόμματη, με τα κλουβισμένα μάτια της σκλαβωμένα πάνω στο χαρτί. Μόνο ο κύλινδρος της μηχανής μετατοπιζόταν ολοένα κι αριστερότερα έχοντας μια τάση να τρυπήσει τον τοίχο και να περάσει στο γραφείο του διευθυντή. Ο Αναστάσης έκανε μερικά βήματα πίσω, κι ήρθε να στηριχθεί πάνω στην πόρτα. Για μερικά δευτερόλεπτα έμεινε εκεί με το πρόσωπο τσαλακωμένο, τα χέρια κλεισμένα σε γροθιές. Ύστερα έκανε απότομη στροφή, άνοιξε την πόρτα κι, αφήνοντάς την ορθάνοιχτη, πετάχτηκε έξω.

Μ. Κουμανταρέας, *Τα μηχανάκια*,
Κέδρος

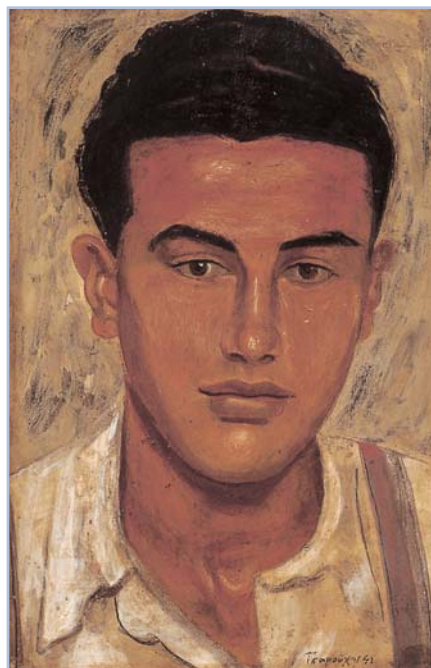
* **τυφλές δακτυλογράφοι:** όσες δακτυλογραφούν με τυφλό σύστημα * **αρραβώνας:** δαχτυλίδι αρραβώνα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Με ποια διάθεση ξύπνησε το πρωί ο Αναστάσης και πώς την αποδίδει ο συγγραφέας;
- 2 Περιγράψτε το Γραφείο Εργασίας στο οποίο απευθύνθηκε ο Αναστάσης, με έμφαση στην εικόνα της δακτυλογράφου που συνάντησε.
- 3 Πώς δικαιολογείται ο σωματικός πόνος που κατέλαβε τον Αναστάση στο Γραφείο Εργασίας;
- 4 Βρείτε τις παρομοιώσεις του κειμένου και σχολιάστε τη σημασία τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Περιγράψτε μια δική σας επίσκεψη σε ένα γραφείο ή άλλο χώρο εργασίας, με έμφαση στις εικόνες του χώρου και των εργαζομένων σε αυτόν.
- ◆ Απευθυνθείτε σε εργαζόμενους ή άνεργους νέους και πάρτε τους συνέντευξη σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν ή αντιμετωπίζουν στην εξεύρεση εργασίας.

Γιάννης Τσαρούχης,
Κεφάλι νέου

ΤΑΣΟΣ ΚΑΛΟΥΤΣΑΣ

Με το λεωφορείο

Στο παρακάτω διήγημα, που περιλαμβάνεται στο βιβλίο του Τ. Καλούτσα, Το καινούριο αμάξι (1995), ο κύριος Μ., αστυνομικός διευθυντής των ΜΑΤ στη Θεσσαλονίκη, παρατηρεί τους συννεπιβάτες του στο αστικό λεωφορείο, οι οποίοι στην πλειονότητά τους είναι πρόσφυγες. Ο κύριος Μ. σχηματίζει έτσι μια άμεση εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας και προβληματίζεται θετικά για τη συνύπαρξη και τη θέση αυτών των (κοινωνικά και πολιτισμικά) διαφορετικών ομάδων που ζουν και εργάζονται στην πατρίδα μας.

Τηλεφώνησε στη γυναίκα του ότι, λόγω μιας ξαφνικής βλάβης που έπαθε το αμάξι τους –είχε σπάσει η ντίζα του συμπλέκτη–, θα πήγαινε με το λεωφορείο. Λίγο αργότερα, ο κύριος Μ., αστυνομικός διευθυντής των ΜΑΤ,* που διένυε το μεσοδιάστημα των καλοκαιρινών του διακοπών, ξεκινούσε μες στο καταμεσήμερο για το παραθαλάσσιο προάστιο στ' ανατολικά της πόλης.

Στην αφετηρία ο υπάλληλος, υπομειδιώντας σαρκαστικά*, του έκανε νόημα να στριμωχτεί στην ουρά, όπου τον πήρε αμέσως σβάρνα* ένα πολυθρόνιο τσούρμιο ανθρώπων. Ο κύριος Μ., που είχε πολλά χρόνια να πατήσει το πόδι του σε λεωφορείο αυτής της γραμμής, ένιωσε τον εαυτό του να υφαρπάζεται, ν' ανυψώνεται από 'να δυνατό κύμα και τέλος να ξεβράζεται, ζουλιγμένος στη μέση του ανθρωποσωρού, μπροστά στον εισπράχτορα. Έπιασε το αυτί του τη σιγανή φωνή μιας γυναίκας, που παραπονιόταν δίπλα του πως οι μυρωδιές του ιδρώτα τής έφερναν ξινίλα, κι έβαλε το χέρι του πάνω στις μεγάλες στάμπες που είχαν ποτίσει το πουνκάμισό του, σα να 'θελε να τις κρύψει.

Μετά το πρώτο ξάφνιασμα, άρχισε τις σκέψεις. Όλο αυτό το ανθρωπολόι γύρω του το αποτελούσαν, χωρίς αμφιβολία, πρόσφυγες. Τους γνώριζε από την κοψιά τους, διάβαζε τις φάτσες τους, άκουγε τις φωνές τους. Τον έσπρωξαν κι άλλο και προχώρησε στο βάθος. Πήρε το μάτι του μια άδεια θέση, βιάστηκε να κάτσει, αλλά την τελευταία στιγμή είδε πεταγμένο πάνω στο κάθισμα ένα τσαλακωμένο πεντακοσάρικο. «Κάθονται», του είπε κοφτά ένας τύπος, με τετράγωνο σαγόνι. Χειρονομούσε σ' ένα φίλο

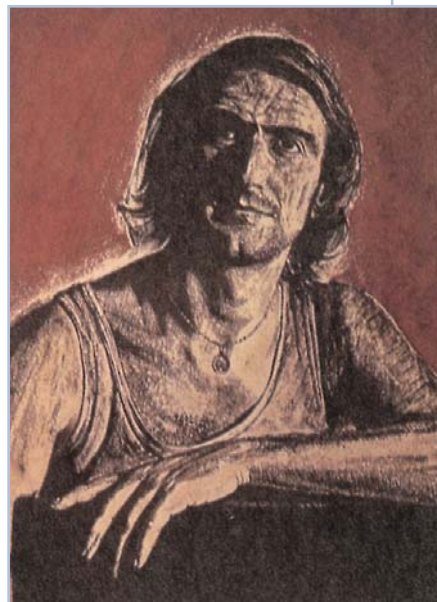
* **ΜΑΤ**: ειδικές μονάδες της Αστυνομίας, με στόχο την αποκατάσταση της τάξης* **υπομειδιώντας σαρκαστικά**: χαμογελώντας κρυφά ή αδιόρατα, με ειρωνεία * **τον πήρε σβάρνα**: τον παρέσυρε

του, πίσω του, κι εκείνος τού έγνεφε συνωμοτικά. Ο κύριος Μ. κούνησε το κεφάλι του και κρεμάστηκε από τα λουριά πάνω από την καπαρωμένη* θέση. Του ερχόταν να γελάσει.

Σκέφτηκε το μάκρος της διαδρομής και τα γόνατά του λύγισαν. Θα μπορούσε ασφαλώς να επικαλεστεί την κοινή λογική ή οτιδήποτε άλλο (κάτι θα έβρισκε), για να αποδείξει στον τύπο με το ταυρίσιο κορμί ότι αυτό που έκανε δεν ήταν σωστό. Κάποιος άλλος στη θέση του μπορεί και να νευρίαζε ή, στην ανάγκη, να έκανε ακόμα και χρήση του αξιωματός του, όμως ο κύριος Μ., μόνο που του πέρασε αυτή η σκέψη, ένωσε αλλεργία. Ποτέ δε θα έπεφτε τόσο χαμηλά. Στο κάτω κάτω, έβρισκε τη συμπεριφορά του πρόσφυγα γνήσια ρωμείκη και μάλλον διασκεδαστική. [...] Έτσι, περίμενε υπομονετικά, κι όταν ο χοντρολαίμης φίλος του εμφανίστηκε, παραμέρισε για να καθίσει, κι ας ήταν αρκετά χρόνια νεότερός του.

Σε λίγο ξεκίνησαν. Μπροστά του, στο σημείο που βρισκόταν η φυσούνα του λεωφορείου, μια ζωηρή παρέα νεαρών σχημάτιζε κύκλο. Μελετούσε τα ρούχα τους, τις κινήσεις, τις εκφράσεις του προσώπου τους, που άλλαζαν διαρκώς. Οι περισσότεροι φορούσαν φτηνά πουκάμισα, σκούρα ή πολύχρωμα, που κρέμονταν έξω από τα παντελόνια, ή τα φαρδιά σαλβάρια* τους, μακό σταμπωτά μπλουζάκια και ξύφτερνα πέδιλα ή σαγιονάρες. Πιαστήκανε στις πλάκες και τα χωράτά. Ένα τεράστιο μαγνητόφωνο που κουβαλούσε κάποιος στον ώμο του, έπαιζε σαν δαμιονισμένο αμερικάνικη χορευτική μουσική. [...]

Από πού είχαν ξεφυτρώσει όλα αυτά τα παιδιά, αυτός ο καινούριος κόσμος, αναρωτιόταν συχνά. Πολλούς τους φόβιζε η κατάσταση που είχε δημιουργηθεί ξαφνικά, τα τελευταία χρόνια. Άλλοι πάλι λέγαν πως ήταν φυσιολογικά αναμενόμενο αυτό το ορμητικό προσφυγικό ξέσπασμα,* ύστερα από τις αλλαγές και όλη την ανακατωσιά στις ανατολικές χώρες. Πιο αναμενόμενο μάλιστα από άλλοτε – γιατί δεν ήταν, βέβαια, ιστορικά άγνωστο το φαινόμενο. Το θέμα ωστόσο ήταν άλλο, σκεφτόταν ο κύριος Μ., που παρακολουθούσε τα γεγονότα ως θεατής, και δε διέθετε κανένα άλλο

Παναγιώτης Γράββαλος,
Κεφάλι νέου

* **καπαρωμένη**: εξασφαλισμένη * **σαλβάρια**: φαρδιά παντελόνια ασιατικής προέλευσης * **το ορμητικό προσφυγικό ξέσπασμα**: μετά την κατάρρευση των καθεστώτων στις ανατολικές χώρες (1991), μεγάλες ομάδες προσφύγων κατέφυγαν κυρίως σε γειτονικές ευρωπαϊκές χώρες, με σκοπό την εύρεση εργασίας. Στην Ελλάδα, και ιδιαίτερα στη Μακεδονία, εγκαταστάθηκαν πολλοί Έλληνες από τα ρωσικά παράλια του Εύξεινου Πόντου

ιδιαίτερο τεκμήριο φυλετικής συγγένειας μαζί τους. Ποιος ή ποιοι μπόρεσαν να ψυχανεμιστούν, όταν έπρεπε, τις συνέπειες, ώστε να προλάβουν, έγκαιρα, να κάνουν κάτι; Κι αυτά που έγιναν έστω μετά, ήταν όσα έπρεπε να γίνουν; Και τι θα γινόταν τώρα με αυτά τα παιδιά που ψάχναν στα τυφλά μια θέση στον ήλιο, μια δουλειά, μια ταυτότητα;

Έβλεπε το προσφυγικό κύμα που φούσκωνε κι έσκαζε γλείφοντας τις παρυφές* της πόλης, μα σταματούσε εκεί, χωρίς να καταφέρνει να γλιστρήσει και στο εσωτερικό της, στη ζωή της. Η κοινωνία αυτής της πόλης έμοιαζε να περιφρουρεί ζηλότυπα τα άδυστά* της, ενώ κρατούσε για τους πρόσφυγες κλειστή ακόμα και την πίσω πόρτα. Στη γειτονιά του είχανε πιάσει όλα τα υπόγεια, μέχρι και το ρημαδιακό* της γωνιάς, με τους μισογκρεμισμένους σοβάδες, και αργά το σούρουπο, βγάζαν στο κατώφλι τους μια δυο καρέκλες ή κάθονταν στο κότσι δίπλα στο πεζοδρόμιο και κουβέντιαζαν ώρες ατέλειωτες για χαμαλοδουλειές.* Αν πέρναγες από μπροστά τους, σε κοίταζαν στα μάτια κι έλεγαν πρώτοι «καλησπέρα». Συχνά, πίσω από τα μισόκλειστα παράθυρα των σπιτιών τους ανέβαινε ένας σκοπός λυπητερός –τραγουδούσαν οι ίδιοι– ή έβαζαν στο πικάπ ένα αλέγρο* ρώσικο τραγούδι. Από τα δωμάτια, όπου κοιμίζαν τα παιδιά τους, αναδινόταν μια βαριά μυρωδιά υγρασίας και μούχλας. Κάποτε, θυμόταν ο κύριος Μ., έμενε κι εκείνος σε μια υπόγεια, πατωμένη κάμαρη που μύριζε μούχλα. Στο μεταξύ, όμως, η ελληνική κοινωνία είχε αλλάξει και μόνο αυτοί μοιάζανε τώρα σαν να μην το είχανε πάρει χαμπάρι. Δημιούργησαν τη νέα φτωχολογιά· μπαίναν και στοιβάζονταν στ' ανήλια υπόγεια και τις χθαμαλές κάμαρες του αλλοτινού καιρού, απ' όπου, λίγο πολύ, τα είχαν καταφέρει να ξεγλιστρήσουν οι ντόπιοι.

Μήπως πόσοι από τους τελευταίους δεν είχαν αποκτήσει στο μεταξύ το δικό τους αυτοκινητάκι και πόσοι τάχα ακόμη προτιμούσαν να μπαίνουν στα λεωφορεία, για να πάρουν το μπάνιο τους στα θολόνερα των προαστίων; Αυτό γινόταν παλιά, όταν ο κύριος Μ. ήταν νεαρό παιδί. Ήταν απόλαυση τότε να κάνεις τη διαδρομή, με το μοτοράκι,* από τον Πύργο* στις απέναντι ακτές, διασχίζοντας τα γαλανά νερά του κόλπου. Πατί τότε ακόμη ήταν τόσο καθαρά, που μπορούσες να διακρίνεις στον πάτο τους τα τρόχαλα και τα κοχύλια. Ύστερα η πόλη άπλωσε τα πλοκάμια της, ξέρασε τη βρομιά της και τα νερά μαγαρίστηκαν* ως πέρα, το μεγάλο ακρωτήρι. Ο κόσμος άρχισε να πιστεύει πως κανένας βιολογικός* δε θα έκανε το θαύμα του, τα μπάνια αραίωσαν ή σταμάτησαν εντελώς για τους πολλούς, ας μήγχε η αστική συγκοινωνία ως την άλλη άκρη. Κι

* **παρυφές**: άκρα, όρια * **άδυστα**: χώρος που δεν μπορεί κανείς να προσεγγίσει* **το ρημαδιακό**: το ερειπωμένο * **χαμαλοδουλειές**: διάφορες βαριές εργασίες στις οποίες απασχολούνται ευκαιριακά οι πρόσφυγες * **αλέγρο**: ζωηρό, χαρούμενο * **μοτοράκι**: μικρό βενζινοκίνητο σκάφος * **Πύργος**: ο Λευκός Πύργος της Θεσσαλονίκης * **μαγαρίστηκαν**: μολύνθηκαν * **βιολογικός**: ο βιολογικός καθαρισμός των λυμάτων της πόλης

έπρεπε να περάσουν είκοσι χρόνια και παραπάνω –μερικοί εγκαταστάθηκαν κιόλας εδώ, βρίσκοντας τα νοίκια κοψοχροσιά–,* για να γνωρίσουν αυτές οι ακτές μια καινούρια άνοιξη. Καλά τους έλεγε αυτός παιδιά μιας άλλης εποχής. Στο μεταξύ οι ντόπιοι, από καιρό, είχαν σκαπετήσει* τον γήλοφο της Καρδιάς και ξαμοληθεί προς τη Χαλκιδική.

Κρεμασμένος πάνω από τους ώμους του χοντρολαίμη πρόσφυγα, με το βλέμμα του να βουτάει στο πράσινο της Γεωργικής Σχολής, ο κύριος Μ. συλλογιζόταν τι έπρεπε να γίνει. Δεν είχε έτοιμη καμιά μαγική συνταγή, αλλά ήξερε πως έπρεπε να βρεθεί μια λύση. Οι άνθρωποι αυτοί έρχονταν σε μια χώρα που την έβλεπαν σαν πατρίδα τους και, λίγο πολύ, σαν επίγειο παράδεισο· οι συνθήκες όμως που αντιμετώπιζαν, τους έσπρωχναν συχνά στην απόγνωση, την πορνεία, τα ναρκωτικά. Δεν του άρεσε καθόλου να τους βλέπει γύρω του παρατημένους στο έλεος της τύχης τους, κακοπαθημένους ή κυνηγημένους. [...]

Μήπως παραήταν καλοπροαίρετος; αναρωτήθηκε και τίναξε με μια κίνηση το κεφάλι του προς τα πίσω. Ίσως, με όλη την κούρασή του πάντως, ένιωθε άνετα ανάμεσά τους, υπομένοντας ευχάριστα την ασταμάτητη βαβούρα* τους. Ένας νεαρός προωθήθηκε δίπλα του, με δυο κοπέλες να τον ακολουθούν. Η μια μελαψή, με γυριστά ματόκλαδα, φορούσε ψάθινο καπέλο με μαύρη κορδέλα κι ένα ψεύτικο άσπρο τριαντάφυλλο στο μπορ,* και κρεμιόταν στο μπράτσο του νεαρού. Παίρνανε ανοιχτά τη στροφή έξω από το αεροδρόμιο. Ξαφνικά του πέρασε μια σκέψη, από τις πιο παράξενες και εξωφρενικές που γεννιούνται συχνά μες στο μυαλό του. Αν κάτι συνέβαινε, κι έπρεπε αναγκαστικά, από 'δω και πέρα, να επιβιώσουν μόνοι τους, μακριά από τον υπόλοιπο κόσμο, οι επιβάτες αυτού του συγκεκριμένου λεωφορείου, τι θα γινόταν; Θα τα κατάφερναν άραγε να δημιουργήσουν και να συντηρήσουν έναν υγιή, αξιοπρεπή και αυτεξούσιο* πυρήνα ζωής; Παρόμοιες σκέψεις έκανε –ήταν φανερό– όταν καμιά φορά ένας οίστρος αισιοδοξίας, ρομαντικός κι ίσως γι' αυτό λιγάκι ανεδαφικός ή και ανώφελος, τον κυρίευε. Δεν μπόρεσε να μη θυμηθεί εδώ τα λόγια ενός παλιότερου σοφού κυβερνήτη του έθνους* που είχε πει, μιλώντας πάλι για τους πρόσφυγες, πως αποτελούν πληθυσμό που διαθέτει «υπέροχο ανθρώπινο υλικό». Ναι, συμφωνούσε κι αυτός, ασφαλώς θα τα κατάφερναν. Είχανε κάτι από την αρετή των προγόνων μέσα τους αυτά τα παιδιά. Είχαν τη νιότη και την υγεία, ας έκρυβαν τ' αθλητικά κορμιά τους μέσα σε άβολα ρούχα. Ενώ αυτός είχε αρχίσει να κάνει στομάχι. Το κοίταξε μια στιγμή μελαγχολικά, περνώντας το χέρι του ανάλαφρα πάνω του, κι αποφάσισε να μη φάει το μεσημέρι, θα άρχιζε δίαιτα [...].

* **τα νοίκια κοψοχροσιά:** φτηνά ενοίκια * **είχαν σκαπετήσει:** είχαν περάσει την κορυφή υψώματος και είχαν εξαφανιστεί * **βαβούρα:** φασαρία * **μπορ:** τμήμα του καπέλου που προεξέχει κυκλικά * **αυτεξούσιος:** ανεξάρτητος, αυτοτελής * **«κυβερνήτης του έθνους»:** ο Ελευθέριος Βενιζέλος

Έπειτα από στάσεις κατέβηκε. Η θορυβώδης παρέα θα συνέχιζε την πορεία της. Το πουκάμισό του ήταν μούσκεμα στον ιδρώτα. Μόλις πάτησε το πόδι του στη γη, κάτι απασφαλίστηκε μέσα του. Χαλάρωσε. Έτσι ένιωθε τη στιγμή που έμενε μόνος του, αποχωρώντας από το γραφείο του. Το κακό ήταν πως, όταν βρισκόταν με κόσμο, τον πλάκωνε ένα σφίξιμο, κι ένιωθε μονίμως σα να 'ταν εν υπηρεσία – κι ας είχε άδεια, όπως τώρα. Ένα πράγμα ακατανόητο, που δεν μπορούσε να το κοντρολάρει*, λες και βρισκόταν σε διαρκή επιφυλακή. Τέλος πάντων. Προχώρησε μέσα απ' την πλατεία ατενίζοντας την άπλα της θάλασσας – ακύμαντο μπλε ως εκεί που έφτανε το μάτι.

Έφτασε στο ισόγειο διαμερισμάτι του –δυο καμαρούλες όλο κι όλο– με μια μικρούλα αυλή μπροστά και σωριάστηκε ψόφιος σε μια καρέκλα, κάτω από τον ίσκιο της μμύζας. Πήρε μια δυο βαθιές ανάσες· αυτό που τον ανακούφιζε εδώ ήταν ο αέρας. Η γυναίκα του βγήκε και τον χαιρέτησε.

Ένας γέρος εμφανίστηκε, καμπουριασμένος, μπρος στην πόρτα του. «Τι δέντρο είν' αυτό;», τον ρώτησε.

«Μιμόζα». Ο γέρος δεν είχε ακούσει κι αναγκάστηκε να το επαναλάβει.

«Νόμιζα πως ήταν ελιά», του είπε ο γέρος. «Μυρίζει όμορφα», πρόσθεσε μετά.

Τον έβλεπε που το παρατηρούσε με προσοχή. Το δέντρο είχε ξεπεταχτεί, σαν από θαύμα, σε ένα παρτέρι ενάμισι μέτρο. Ποτέ δεν είχε φανταστεί ότι θα ψήλωνε τόσο φορτωμένο ανθούς, έγερνε πιο βαρύ από τη μια μπάντα, έτοιμο να ξηλώσει το κάγκελο του φράχτη.

«Τα λουλούδια του είναι κίτρινα», μουρμούρισε ο γέρος.

«Είχατε τέτοια στα δικά σας χόματα;», τον ρώτησε, γιατί κατάλαβε αμέσως πως ήταν πρόσφυγας. Απ' το θλιμμένο βλέμμα του το κατάλαβε, που τον έτρωγε μια κρυφή νοσταλγία.

«Καράμισι...», ψέλλισε αργά, με αφηρημένο ύφος ο γέρος, προφέροντας έντονα παχύ το σίγμα. Με σπασμένη προφορά άρχισε να του εξηγεί πως τα φύλλα του μοιάζαν σαν της πορτοκαλιάς, μόνο που ήταν λίγο πιο γυαλιστερά. Ο κορμός του, όχι πολύ μεγάλος, σαν της μηλιάς, και τα λουλούδια του άσπρα, μικρά και μυρωμένα. Φέραν κι εδώ, του είπε, να σπείρουν. Τέτοια εποχή ο καρπός του γινόταν σαν το βυσινοκέρασο. Τα στέγνωναν εκεί, τα ξέραιναν και τα πουλούσαν. Αλλά εδώ, τα δέντρα χαλάσανε· τα έφαγε το σκουλήκι, το έντομο...

Φαινόταν σα να μιλούσε μόνος του, ανοιγοκλείνοντας τα ξέθωρα γαλάζια μάτια του, όπου ο κύριος Μ. ήταν σε θέση να διακρίνει ένα κομμάτι από το άλλο γαλάζιο που κρύβει μέσα του κάθε άνθρωπος, τσαλαπατημένο. Σταμάτησε απότομα, σα να 'χε ήδη πει πολλά.

* να το κοντρολάρει: να το ελέγχει

«Έλα μέσα να κάτσεις, παππού, να πιεις καφέ», του πρότεινε, κι εκείνος αρνήθηκε. Πήγε μόνο να τσακίσει ένα κλαδάκι, κι ο κύριος Μ. τον παρότρυνε ευγενικά να το κάμει.

Ο γέρος έφερε το κλαδάκι στη μύτη του. Μετά, κουνώντας αργά το κεφάλι του και μ' ένα ευχαριστημένο ύφος, συνέχισε το δρόμο του. Ο κύριος Μ. τον παρακολουθούσε, ώσπου μάκρυνε σκυφτός κι έστριψε στη γωνία. Του θύμιζε μια φωτογραφία που είχε δει στις εφημερίδες: ένας γέροντας, ξεριζωμένος, από το Σοχούμι της Γεωργίας, που κουβαλούσε όλα τα υπάρχοντά του – μια βαλίτσα κι ένα στρώμα στην πλάτη του – κι είχε διπλωθεί το σώμα του από το βάρος.

Είπε στη γυναίκα του να μην του ετοιμάσει τραπέζι, γιατί δεν πεινούσε. Επιθεωρώντας μελαγχολικά το στενό παρτέρι, στη βάση της μμύζας, σκεφτόταν να πάρει έναν υπνάκο και να σηκωθεί μετά να φροντίσει τα λουλούδια του.

Τ. Καλούτσας, *Το καινούριο αμάξι*, Νεφέλη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια είναι η κοινωνική σύνθεση των επιβατών και πώς περιγράφει ο αφηγητής κύριος Μ. τη γενικότερη ατμόσφαιρα που επικρατεί στο λεωφορείο;
- 2 Ο αφηγητής καταγράφει εκδηλώσεις κοινωνικού ρατσισμού εις βάρος των προσφύγων. Να τις βρείτε και να τις σχολιάσετε.
- 3 Για ποιους λόγους ο αφηγητής εκτιμά ότι «θα καταφέρουν» οι πρόσφυγες να επιβιώσουν στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα; Γράψτε, αν θέλετε, και την προσωπική σας γνώμη για το θέμα.
- 4 Σχολιάστε τη συνάντηση του αφηγητή με το γέροντα πρόσφυγα στο τέλος του διηγήματος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Βρείτε φωτογραφίες ανθρώπων, κοινωνικών ή εθνικών ομάδων που γνώρισαν την προσφυγιά, σε εφημερίδες, ιστορικά εγχειρίδια ή λευκώματα. Αν γνωρίζετε κάποιους πρόσφυγες, μιλήστε μαζί τους για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στη χώρα μας και παρουσιάστε στους συμμαθητές σας τις σκέψεις σας για την επίλυση αυτών των προβλημάτων.

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ

Ιστορία του λαβύρινθου

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή *Η πύλη των λεόντων* (2002), που αποτελείται από πέντε αρχαιόθεμα ποιήματα. Ο ποιητής χρησιμοποιεί εδώ τη μυθική μέθοδο, όπου σύμβολα και αρχαίοι μύθοι ευρύτερα γνωστοί συσχετίζονται έντεχνα με σύγχρονες καταστάσεις, πρόσωπα και συναισθήματα. Ο Τίτος Πατρίκιος αναφέρεται ειδικά στη μέθοδο αυτή με τους στίχους «φιλοδοξώντας να ξαναπλάσουν και να παίξουν το παλιό δράμα προσαρμοσμένο στα νέα δεδομένα».

Απ' όταν ο Θησέας σκότωσε τον Μινώταυρο*
ο λαβύρινθος εγκαταλείφθηκε, απολύθηκαν οι φύλακες
με τον καιρό γκρεμίστηκε η οροφή του
βγήκαν στο φως οι τρομεροί διάδρομοι
οι αίθουσες για τα βασανιστήρια, την ανθρωποφαγία
οι στοές με τις κρυμμένες εφευρέσεις
τους καταχωνιασμένους θησαυρούς
πέσανε οι τοίχοι, μείναν μόνο τα χνάρια*
από περίπλοκα χαράγματα πάνω στη γη.
Όμως προσομοιώσεις λαβυρίνθων, σκοτεινές κατασκευές
δεν έπαψαν να χτίζονται με νέα υλικά
με καινούρια τέρατα, θύματα, ήρωες, ηγεμόνες,
φτιάχνονται προπαντός λαβύρινθοι με λέξεις
κάθε χρονιά μπαίνουν μέσα τους νέες φουρνιές

* **Μινώταυρος:** νόθος γιος του βασιλιά της Κρήτης Μίνωα και της γυναίκας του Πασιφάης, η οποία, παραπλανημένη από τους θεούς, ενώθη με τον ιερό ταύρο του Απόλλωνα και γέννησε ένα τέρας (μισό άνθρωπο και μισό ταύρο), που τρεφόταν με ανθρώπινο κρέας. Σύμφωνα με το μύθο ο Θησέας σκότωσε το Μινώταυρο και απάλλαξε τους Αθηναίους από το φόρο του αίματος των νέων ανθρώπων που ήταν υποχρεωμένοι να στέλνουν στο Μίνωα * **μείναν μόνο τα χνάρια:** η φράση παραπέμπει στα ερείπια της Κνωσού και της Φαιστού στην Κρήτη. Όπως προκύπτει από τις ανασκαφές των προελληνικών ακροπόλεων στα υπόγειά τους, υπήρχαν δωμάτια και «τυφλοί» διάδρομοι (που δεν οδηγούσαν πουθενά), όπου ίσως πραγματοποιούνταν ανθρωποθυσίες

αγόρια και κορίτσια, με φόβο μαζί και αφηφισιά
για τις παγίδες, τις καταπακτές, τ' αδιέξοδα
φιλοδοξώντας να ξαναπλάσουν και να παίξουν
το παλιό δράμα προσαρμοσμένο στα νέα δεδομένα
δίνοντας στους κύριους ρόλους τα ίδια ονόματα
Μίνωας, Πασιφάη, Μινώταυρος, Αριάδνη,*
Δαίδαλος,* Ίκαρος,* Θησέας.

Τ. Πατρίκιος, *Η πύλη των λεόντων,*
Διάττων

Άγγελος Σπαχής, *Το αίνιγμα της φυσιολογίας*
του ανθρώπου

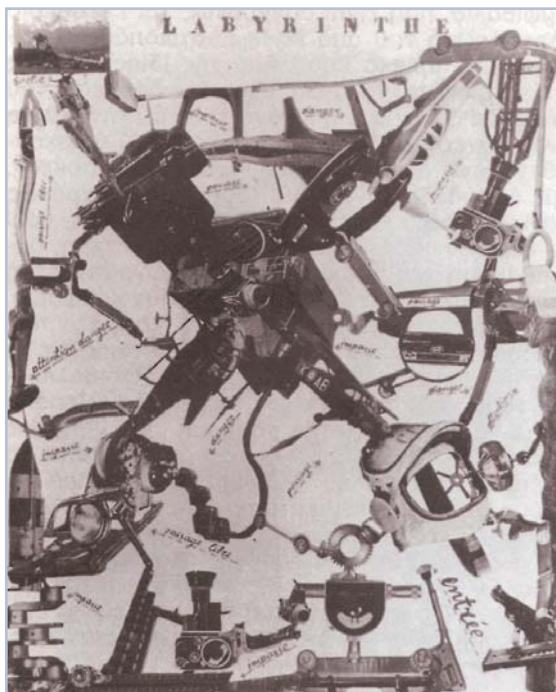
* **Αριάδνη:** η κόρη του Μίνωα που βοήθησε το Θησέα να βρει την έξοδο του λαβύρινθου * **Δαίδαλος:** σπουδαίος τεχνίτης, που έχτισε τα παλάτια του Μίνωα και το λαβύρινθο * **Ίκαρος:** γιος του Δαίδαλου. Σύμφωνα με το μύθο έπεσε στο Ικάριο πέλαγος, στην προσπάθειά του να πετάξει με τον πατέρα του μακριά από την Κρήτη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Βρείτε τις δύο βασικές ενότητες του ποιήματος. Με ποιον τρόπο συνδέονται και ποια η λειτουργία τους ως προς τη δομή του ποιήματος;
- 2 «...Βγήκαν στο φως»: Ποια είναι τα υποκείμενα του ρήματος και ποια η μεταφορική σημασία της φράσης;
- 3 Ο ποιητής, χρησιμοποιώντας στη δεύτερη ενότητα τη «μυθική μέθοδο», μιλάει υπαινικτικά για σημερινές καταστάσεις. Βρείτε τις σχετικές αναφορές στο ποίημα και προσπαθήστε να τις συνδέσετε με τη σύγχρονη πραγματικότητα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Τι συμβολίζουν οι ήρωες της μυθικής παράδοσης που συναντήσαμε στο ποίημα; Με ποια στοιχεία της ιστορικής πραγματικότητας θα μπορούσαμε να τους συσχετίσουμε; Στην εργασία σας μπορείτε να συμβουλευτείτε το βιβλίο της Ιστορίας της Α' Γυμνασίου.

Χρύσα Ρωμανού, *Λαβύρινθος*

ΕΝΤΙΤΑ ΜΟΡΡΙΣ

Τα λουλούδια της Χιροσίμα

Η υπόθεση του μυθιστορήματος Τα λουλούδια της Χιροσίμα εκτυλίσσεται 15 χρόνια μετά την 6η Αυγούστου 1945, ημέρα της ατομικής έκρηξης στη Χιροσίμα. Ο Σαμ, ένας νεαρός Αμερικανός, μπαίνει οικότροφος σε ένα σπίτι Γιαπωνέζων. Η νεαρή οικοδέσποινά του Γιούκα προσπαθεί να του κρύψει τα φρικτά της εγκαύματα, το σωματικό και ψυχικό μαρτύριο της οικογένειάς της που υποφέρει από τις συνέπειες της ραδιενέργειας. Ο Σαμ, μέσα από τη συναναστροφή του με τη Γιούκα, ανακαλύπτει σταδιακά το οικογενειακό τους δράμα, νιώθει αλληλέγγυος με τα θύματα και συμμερίζεται τις αξίες και το στόχο της ζωής της: να συντηρεί τη μνήμη του ολοκαυτώματος και να αγωνίζεται για την ειρήνη, ενάντια στην ανθρώπινη βαρβαρότητα.

*Ν*άτα που γεννήθηκαν και τα μικρά σκιουράκια! Βγάζουν τη μύτη τους από την τρύπα του δέντρου, ακριβώς ίδια με τον ευτυχισμένο πατέρα τους. Η Οχάτσου κι εγώ τους φέραμε ένα σακουλάκι φουντούκια. Τώρα δε θα χρειαστεί να πάνε στον μπακάλη! Θα μπορούν να μένουν ολημέρα καθισμένα στην άκρη του παραθυριού του νοσοκομείου, θυμίζοντας στο Φούμιο και τους συντρόφους του πως υπάρχει ακόμη ευτυχία πάνω στη γη. Δεν είναι παράξενο το ότι οι άνθρωποι και οι σκίουροι έχουν στο βάθος τις ίδιες επιθυμίες, την αγάπη, την υγεία και την ειρήνη; Πώς γίνεται όμως στις μέρες μας τα ουσιαστικά αυτά αγαθά να μπορούν να τα χαίρονται πιο εύκολα οι σκίουροι παρά οι άνθρωποι;

– Δεν έγινε όμορφος ο σκίουρός μας;, με ρωτάει χωμένος στο κρεβάτι του ο Μαντόκα, το αγόρι που δεν έχει βλέφαρα.

Και το είπε αυτό με τρεμουλιαστή φωνή. Φαίνεται αδύνατος σαν ένα φύλλο χαρτιού. Είμαι σίγουρη πως οι έξι αυτοί νέοι άνθρωποι, δε ζυγίζουν όλοι μαζί περισσότερο απ' όσο τρεις φυσιολογικοί άντρες. Ωστόσο κάτω από την πίεση των επαναστατημένων αδένων τους, τα σώματα σε ορισμένα σημεία, φουσκώνουν μ' έναν τρόπο τερατώδη. Με δυσκολία τολμώ να κοιτάξω το Φούμιο. Σε μια βδομάδα και λιγότερο, τα χέρια του αδυνάτισαν τρομερά, ενώ το κεφάλι του έγινε διπλάσιο σε όγκο. Με τα πρησμένα και σχισμένα του χείλη, με τα κατεστραμμένα του μάτια, το πρόσωπο του άντρα μου έγινε σαν μια τρομαχτική μάσκα. Όλο του το πρόσωπο μοιάζει σα να φωνάζει: «πονάω», «πονάω»!

– Κοιμηθήκατε καλύτερα χτες τη νύχτα, Φούμιο;, ρωτάει η Οχάτσου.

Έχουμε έρθει κι οι δυο κι ο Σαμ-σαν μαζί και στεκόμαστε στα πόδια του κρεβατιού του. Νομίζω πως ο Φούμιο θέλει να μας έχει έτσι κοντά του. Τι παράξενο που γίνεται το βλέμμα του, ακούγοντας την ερώτηση της Οχάτσου! Σα να 'βλεπε μακρύτερα απ' όλους και να 'ξερε περισσότερα. Τι μπορεί να ξέρει λοιπόν; Ακόμη κι αν μπορούσε να μας το πει, ίσως εμείς δε θα μπορούσαμε να το καταλάβουμε. Η θεία Ματσούι έλεγε πως, για να καταλάβεις τι σημαίνει πόνος, πρέπει να τον δοκιμάσεις ο ίδιος.

Ο Σαμ-σαν δεν μπορεί να ξεκολλήσει τα μάτια του από τον άντρα μου. Εδώ και μια βδομάδα που έρχεται και βλέπει το Φούμιο στο νοσοκομείο, παρακολουθεί τις καταστρεπτικές εξελίξεις της αρρώστιας. Και κάθε φορά στέκεται ακίνητος μπρος στο κρεβάτι, με τα μάτια καρφωμένα πάνω σ' αυτό το αδιαπέραστο πρόσωπο. Ίσως τον μπερδεύει αυτή η ήρεμη καρτεριά του άντρα μου. Με τον ταπεινό του τρόπο ο Φούμιο προσέγγισε μιαν υψηλή ανωτερότητα. Ανυψώθηκε ως την κορυφή εκείνη όπου δεν υπάρχει θέση για μικρότητα και ευτέλεια.

– Πούκα, μπορώ να πω μερικές λέξεις στο Φούμιο;, μου ψιθυρίζει ο Σαμ-σαν. Θέλετε;

Ο Σαμ-σαν πλησιάζει στο κρεβάτι. Το πρόσωπό του δείχνει ένταση. Περνάει το χέρι του νευρικά στα μαλλιά του.

– Ακούστε, Φούμιο, δεν ξέρω πολύ καλά πώς να σας το πω, θα ήθελα όμως να σας ευχαριστήσω για όλα όσα μου μάθατε. Χάρη σε σας κατάλαβα τι σημαίνει Χιροσίμα και δεν υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που να το ξέρουν αυτό. Αυτό όμως που είδα θα το πω. Αυτό είναι το μόνο που μπορώ να κάνω: να το διαλαλήσω ολόγυρά μου.

Μεταφράζω προσεχτικά. Όταν τελειώνω, ο Φούμιο σηκώνει αργά τα μάτια και ζητάει το βλέμμα του Σαμ-σαν. Οι δυο άντρες κοιτάζουν ο ένας τον άλλο για ένα δευτερόλεπτο. Καημένε μου μικρέ σύζυγε, ποια ξαφνική δύναμη λάμπει στο βλέμμα σου; Να που χαμογελάει, ναι, χαμογελάει. Το πρόσωπο του Σαμ-σαν γίνεται πορφυρό. Για πολλή ώρα συνεχίζουν να κοιτάζονται και τότε μου φαίνεται πως ο κόσμος ολόκληρος μένει ακίνητος και κάνει σιωπή, για ν' αποδώσει φόρο τιμής σ' αυτούς τους δυο άντρες. Περνάει ένα λεπτό της ώρας φορτωμένο αιωνιότητα, σφραγίζοντας το χρόνο με το ανεξίτηλο αποτύπωμά του.

– Νομίζω, Πούκα, πως ο Φούμιο κοιμήθηκε, ψιθυρίζει η Οχάτσου στ' αυτή μου.

Χαιρετάμε τους άλλους συντρόφους του Φούμιο κι αφήνουμε σιωπηλοί το δωμάτιο, βγαίνοντας έξω στις μύτες των ποδιών. Πέφτουμε όμως πάνω στο γιατρό Ντομότο που έρχεται κατά πάνω μας με πολύ γρήγορα βήματα. Τον συνοδεύει ένας ψηλός δυτικός με μαλλιά τρελού και μαύρη γενειάδα.

– Α, πολύ άσχημα, φωνάζει διακρίνοντας τον Σαμ-σαν. Μήπως μιλάτε γαλλικά;

– Όχι, ο Σαμ-σαν δεν ξέρει γαλλικά. Κουνάει αρνητικά το κεφάλι με ύφος αφηρημένο. Οι σκέψεις του είναι ακόμη κοντά στο Φούμιο.

– Α, πολύ άσχημα. Εσείς όλοι ερχόμαστε πει το τσάι στο γραφείο μου, λέει ο γιατρός Ντομότο με τα φριχτά αγγλικά του.

Προπορεύεται και μπαίνουμε στο γραφείο του, ο Γάλλος με τη θαμνώδη γενειάδα, ο Σαμ-σαν, η Οχάτσου κι εγώ.

– Ο γιατρός Μπονάρ είναι μια παγκόσμια αυθεντία στα θέματα της γενετικής και των μεταλλαγών, μου εξηγεί ο γιατρός Ντομότο. Δυστυχώς ξέχασα όλα τα γαλλικά μου σχεδόν. Κι όμως πριν από είκοσι πέντε χρόνια τα είχα καλά μάθει στο Παρίσι. Ο γιατρός Μπονάρ ήρθε στην Ιαπωνία, για να γνωρίσει τους πιο ονομαστούς γιατρούς της χώρας μας, τον καθηγητή Τομάκι, το γιατρό Φουζιμότο, καθώς και το γιατρό Κικόνσι. Θέλετε όλοι τσάι; Ναι; Πολύ καλά.

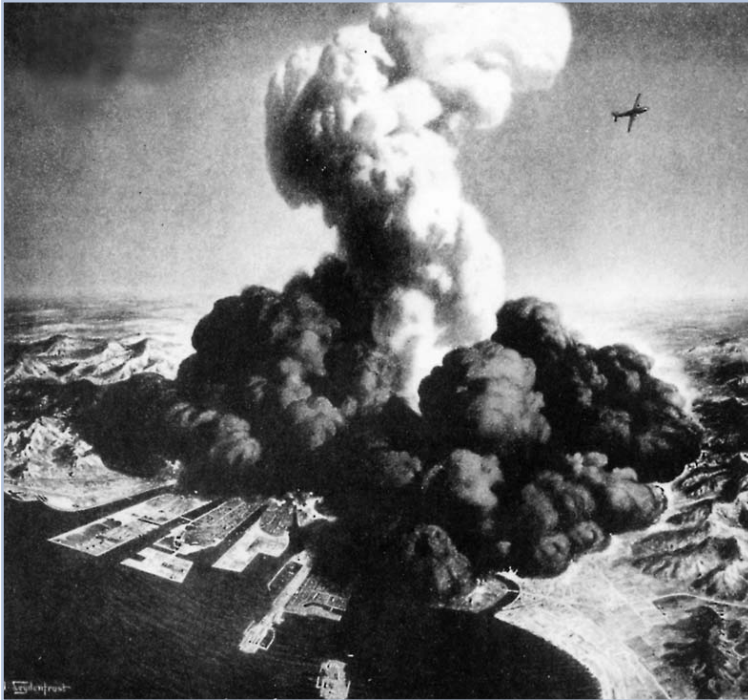
Μας σερβίρει το τσάι μια μικρή στραβοπόδα χωρική, που χαμογελάει πίσω απ' το χέρι της βλέποντας τη γενειάδα του Γάλλου. Ο γιατρός Μπονάρ όμως, ούτε το καταλαβαίνει. Είναι βυθισμένος σε στοιχεία και φωτογραφίες, που, απλώνοντάς τα πάνω στο τραπέζι, του παρουσιάζει ο γιατρός Ντομότο. Κοιτάζοντας με τρόπο πάνω από τον ώμο του, διακρίνω μια παράξενη φωτογραφία: ένα ψάρι. Τι τρομερό ψάρι που είναι όμως!

– Πρόκειται για ένα ενδιαφέρον πείραμα του καθηγητή Τομάκι, μας εξηγεί ο γιατρός Ντομότο. Ένα ψάρι τέρας με δυο κεφάλια και τέσσερα μάτια.

Μου ζήτησε να εξηγήσω ότι αυτό το ψάρι, εκτεθειμένο στο εργαστήριο κάτω από ακτίνες κοβαλτίου, έγινε ραδιενεργό και δεν άργησε να παρουσιάσει σημεία δυσμορφίας.

– Ναι, ναι, λέει ο γιατρός Ντομότο, μην αφήνοντάς μου χρόνο να το μεταφράσω. Κ' η αλήθεια είναι πως όσο υποβάλλεται σε περισσότερες ακτίνες κοβαλτίου, τόσο η δυσμορφία εμφανίζεται μεγαλύτερη. Ύστερα από μια εβδομάδα το ψάρι βγάζει δυο κεφάλια, τέσσερα μάτια. Το ίδιο πράγμα μπορεί να συμβεί και στα ανθρώπινα βρέφη ή ακόμη και στα βρέφη που θα γεννήσουν τα βρέφη αυτά, αν η μητέρα έχει υποστεί ραδιενεργό επίδραση. Οι μεταλλαγές μπορούν, αφήνοντας ανέπαφη μια γενιά, να εμφανιστούν στην επόμενη. Τα πρόσωπα που έχουν υποστεί ραδιενεργό επίδραση δεν μπορούν να 'ναι σίγουρα ότι τα τρισέγγονά τους δε θα γεννηθούν σαν αυτά τα φοβερά ψάρια.

Πλησιάζουμε το τραπέζι με καρφωμένα τα μάτια πάνω στο ψάρι του γιατρού Τομάκι. Ο Γάλλος κοιτάζει για πολλή ώρα μέσα από ένα φακό που κρατάει στο χέρι και που τον δίνει έπειτα στην Οχάτσου μ' ένα χαμόγελο (ακόμη κι ο γενάτος αυτός γιατρός φαίνεται να 'χει αγγιχτεί από την ομορφιά της). Η μικρή μου αδερφή όμως κουνάει το κεφάλι αρνητικά και κάνει κατά πίσω ανάστατη. Είναι κατάσπρη. Ρίχνει ένα καινούριο τρομαγμένο βλέμμα στο ψάρι και γυρίζει αμέσως αλλού τα μάτια, σα να γυρεύει διέξοδο. Καταλαβαίνω πως είναι καλύτερα να την αποτραβήξω από το θέαμα αυτό. Αλλάζω ένα γρήγορο βλέμμα με το γιατρό Ντομότο. Κανείς δεν ξέρει

Η πυρηνική έκρηξη στη Χιροσίμα (6.8.1945)

καλύτερα απ' αυτόν τα τσακισμένα νεύρα και την έλλειψη ψυχραιμίας και ελέγχου όλων αυτών των θυμάτων της ατομικής βόμβας.

– Ευχαριστώ για την επίσκεψή σας, Νακαμούρα-σαν, μου λέει γρήγορα, σπρώχνοντάς με προς την πόρτα για να συντομέψει τους χαιρετισμούς. Ελπίζω να σας ξαναδώ σύντομα.

Βρισκόμαστε και οι δυο στο δρόμο, συνοδευόμενες από τον Σαμ-σαν. Η Οχάτσου, στο φως της μέρας, φαίνεται πιο άσπρη ακόμα, απ' ό,τι στο σκοτεινό δωμάτιο του γιατρού. Σφίγγει τα χέρια πάνω στο στήθος, κάνοντας αυτήν τη συγκινητική κίνηση που είναι μόνο δική της.

– Πρέπει να βιαστώ, μου λέει. Σε δέκα λεπτά χρειάζεται να 'μαι στη δουλειά μου.

Η ώρα είναι μόλις μία και δουλειά πιάνει συνήθως στις δύο. Θα ήθελα πολύ να περπατήσει λίγο μαζί μας, αλλ' αυτή δεν ακούει τίποτα. Το σκάζει τρέχοντας. Θεέ μου! Για μια στιγμή με πιάνει πανικός και για ένα δευτερόλεπτο δοκιμάζω να τρέξω πίσω της. Σε τέτοιες ώρες κατάπτωσης, κανείς δεν μπορεί να ξέρει τι έχει στο κεφάλι της η Οχάτσου.

– Πούκα, πάψτε ν' ανησυχείτε για την Οχάτσου. Έτσι κι αλλιώς έχετε αρκετές φροντίδες, λέει ο Σαμ-σαν, σφίγγοντάς μου φιλικά το χέρι. Αυτό το παιδί είναι ερωτευμένο, αυτό είν' όλο.

Προσπαθώ να πείσω τον εαυτό μου πως έχει δίκιο, ξέρω όμως πως στο βάθος οι φόβοι μου είναι δικαιολογημένοι. Η Οχάτσου δεν μπορεί να 'ναι ευτυχισμένη ύστερα απ' αυτό που έμαθε. Ωστόσο δε θέλω να το συζητήσω με τον Αμερικάνο.

Κατεβαίνουμε αργά προς την όχθη κι ακολουθούμε την καινούρια γέφυρα. Ακριβώς κάτω από μας, στην όχθη, ένας ανθρωπάκος ψαρεύει. Ρίχνει το δίχτυ του αδιάκοπα στο νερό, το τραβάει έξω, το ξαναρίχνει πάλι.

Κάθε φορά το νερό τινάζεται και ξαναπέφτει σε λεπτές σταγονίτσες και οι ομόκε-

ντροι κύκλοι πλαταίνουν γύρω από το δίχτυ του. Κοντά στην όχθη διακρίνω ένα μπουκέτο λουλούδια που μένει σκαλωμένο ανάμεσα σε δυό πέτρες. Ελπίζω πως ο Σαμ-σαν δε θα το διακρίνει και δοκιμάζω να βιάσω το βήμα μου.

– Κοιτάξτε, λέει, βλέπω ένα μπουκέτο λουλούδια όπως και την άλλη φορά. Είναι απίστευτο, αλλά θα 'λεγε κανείς πως το 'βαλαν εκεί επίτηδες.

Αγαπημένη μαμά, θα χρειαστεί να του το εξηγήσω. Ανατριχιάζω στη σκέψη πως θ' αναφέρω το πολυαγαπημένο σου όνομα μπροστά σ' έναν ξένο, το ξέρεις, όμως ο Σαμ-σαν έγινε τώρα δικός μας. Έχει το δικαίωμα να ξέρει. Χάρη σ' αυτόν, θα μάθουνε κι άλλοι τι έγινε εδώ. Αγαπημένη μαμά, συγχώρεσέ με αν διηγηθώ σ' αυτό τον Αμερικάνο τις τελευταίες σου ώρες, το τι υπέφερες σ' αυτό το ποτάμι. Συγχώρεσέ με, μαμά.

– Έχετε δίκιο, Σαμ-σαν. Αυτό το μπουκέτο το ακούμπησε εκεί η Οχάτσου, λέω με χαμηλή φωνή στο Σαμ-σαν, που κοιτάζει πάντα εκεί.

– Η Οχάτσου;, ρωτάει απορημένος.

– Ναι, λέω, βάζει εδώ κάθε πρωί ένα καινούριο μπουκέτο, όπως πάει για τη δουλειά της.

Κι αρχίζω να ιστορώ στο Σαμ-σαν ό,τι θα ήταν αδύνατο να του πω μερικές μέρες πριν. Όλα αυτά τα χρόνια δε μίλησα σε κανέναν, ούτε μια φορά, γι' αυτό το πράγμα. Και τώρα εξηγώ στο Σαμ-σαν, πως, σ' αυτό ακριβώς το μέρος, η μητέρα μας ρίχτηκε, σαν ένας ζωντανός πυρσός, στο ποτάμι, μετά την έκρηξη της βόμβας.

– Άλλες είκοσι χιλιάδες άνθρωποι ξεκουράζονται στο βάθος αυτού του ποταμιού. Όπως η μαμά, όρμησαν κι αυτοί τυλιγμένοι από τις φλόγες μέσα στα νερά. Οι άνθρωποι έρχονται σήμερα κι αφήνουν λουλούδια στην επιφάνεια του ποταμιού. Είναι ο μόνος τάφος που μπορούν να στολίσουν με λουλούδια.

Ο Σαμ-σαν μού σφίγγει τα χέρια. Δε λέει λέξη. Το 'ξερα πως δε θα μπορούσε να πει λέξη. Τώρα καταλαβαίνει γιατί, κείνη την πρώτη μέρα που πέρασε απ' το σπίτι, η Οχάτσου τού άρπαξε ξαφνικά απ' τα χέρια το λουλούδι που της πήρε απ' το μπουκέτο της.

– Σαμ-σαν, θέλω να σας διηγηθώ τις τελευταίες στιγμές της μαμάς. Θέλω να σας τις ιστορίσω γιατί είναι η μοίρα που μέλλεται ίσως σε πολλούς από μας κι ίσως ακόμη και στην ανθρωπότητα ολόκληρη.

Προσπαθώ να του περιγράψω τη σκηνή αυτή που τη θυμάμαι τόσο καλά: την πόλη της Χιροσίμα στις φλόγες. Του μιλώ γι' αυτή την τρομαγμένη φυγή μέσα από τους δρόμους τη μέρα εκείνη, μαζί με τη θεία Ματσούι και τη μαμά, που είχε στην πλάτη της τη μικρή Οχάτσου, μόλις τριών χρονών τότε. Είμαστε σχεδόν γυμνές, τα ρούχα μας τα είχε αρπάξει ο άνεμος της έκρηξης. Μπάλες φωτιάς αυλάκωναν τον αέρα, τίναζαν φλόγιους πίδακες, που έκαναν ν' ανάβουν όλα όσα άγγιζαν, τα δέντρα, τα σπίτια και

τους ανθρώπους που τρέχανε προς όλες τις κατευθύνσεις. Οι δρόμοι είχαν θερμοανθεί, η ασφαλτος έβραζε, πολλοί σκύλοι ψήθηκαν ζωντανοί, γιατί δεν μπόρεσαν να ξεκολλήσουν από κάτω τα πόδια τους. Θυμάμαι τα τρομαχτικά ουρλιαχτά των φτωχών αυτών ζώων. Κ' η μαμά πρέπει να φώναζε κι αυτή πριν πηδήσει, αναμμένη, στο ποτάμι.

– Πούκα, σωπάστε. Είναι πάνω από τις δυνάμεις σας.

Πρέπει να βρω τη δύναμη να μιλήσω. Πρέπει να τα ξέρει όλα, μια και τώρα βρίσκεται εδώ μ' αυτούς που επιζήσανε. Ένα κλαδί δέντρου έπεσε πάνω μου, αφήνοντάς με λιπόθυμη και σώζοντάς με ίσως από το θάνατο. Έτσι, το τέλος της μαμάς το έμαθα από τη διήγηση της θείας μου. Αυτή την ίδια διήγηση επαναλαμβάνω λοιπόν στο Σαμ-σαν.

– Η θεία Ματσούι λέει πως ποτέ δε θα μπορέσει να ξεχάσει τα ουρλιαχτά φρίκης, ούτε την ανυπόφορη μυρωδιά της σάρκας που καιγόταν. Αυτή περιμάζεψε την Οχάτσου από την όχθη, όπου την πέταξε η μαμά πριν πηδήσει στο νερό. Μέσα στο πλήθος των απελπισμένων, η μαμά έστρεψε για τελευταία φορά το ωραίο της πρόσωπο προς τη μικρή της κόρη. Φώναξε για τελευταία φορά το όνομα της Οχάτσου και βυθίστηκε, βγάζοντας μια κραυγή απελπισίας. Ήταν ακριβώς στο μέρος που βλέπετε αυτά τα λουλούδια, τα λουλούδια της Οχάτσου.

Δεν μπορώ να συνεχίσω άλλο. Δεν μπορώ. Ω μαμά, το μαυρισμένο σου πρόσωπο με κοιτάζει πάντα, μες από το γκριζο νερό. Υπάρχει ένα φωτοστέφανο γύρω στο κεφάλι σου, από τα φλόγινά σου μαλλιά. Ορκίζομαι, μαμά, στο καρβουνιασμένο σου πρόσωπο, και στα λαμπαδιασμένα σου μαλλιά, ορκίζομαι ν' αφιερώσω την υπόλοιπή μου ζωή, να εμποδίσω να επαναληφθούν τέτοιες φρικαλεότητες. Α μαμά, μου χαμογελάς; Αυτό περιμένεις από την κόρη σου; Την υπόσχεσή της ότι θ' αφιερωθεί σ' αυτή την προσπάθεια; Αυτό, λοιπόν, έγινε. Σου το υπόσχομαι. Το πρόσωπό σου με την επιθανάτια αγωνία του χάθηκε τώρα μέσα στα κυματάκια του ποταμού και το μόνο που μένει πια, είναι το μπουκέτο της Οχάτσου, τα άνθη της Χιροσίμα. Κοιμάσαι εν ειρήνη, αγαπημένη μαμά; Κοιμάσαι πραγματικά εν ειρήνη;

Ε. Μόρρις, *Τα λουλούδια της Χιροσίμα*,
μτφρ. Νικηφόρος Βρεττάκος, Θεμέλιο

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποιες συνέπειες από την τρομακτική έκρηξη ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα καταγράφονται στο απόσπασμα;
- 2 Πώς αντιμετωπίζει τα ανθρώπινα θύματα ο Αμερικανός Σαμ και ποια στάση διαμορφώνει απέναντι στην κατάσταση που επικρατεί στη Χιροσίμα;
- 3 Τι συμβολίζουν τα λουλούδια της Οχάτσου για τους νεκρούς και για τους επιζώντες της Χιροσίμα;
- 4 Ποιοι αφηγηματικοί τρόποι διακρίνονται στο απόσπασμα; Ποιος χρησιμοποιείται περισσότερο και γιατί;
- 5 Πώς κλείνει η Γιούκα την περιγραφή της φρικιαστικής σκηνής στο τέλος του αποσπάσματος; Ποια συναισθήματα προδίδουν οι απανωτές ερωτηματικές προτάσεις της;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Η ιστορία που η Γιούκα εξιστορεί στο Σαμ είναι πραγματική. Βρείτε περισσότερες πληροφορίες για την έκρηξη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα, με έμφαση στις οδυνηρές, μακροχρόνιες συνέπειές της, και συζητήστε στην τάξη με τον καθηγητή της Χημείας γιατί η πυρηνική ενέργεια έχει τόσο καταστροφικά αποτελέσματα.

Εντίτα Μόρρις (1902-1988)

Σουηδή μυθιστοριογράφος, σύζυγος του Αμερικανού ειρηνιστή συγγραφέα Ίρα Μόρρις. Το μυθιστόρημά της *Τα λουλούδια της Χιροσίμα* (1965) αναφέρεται στο δράμα αυτών που επέζησαν ως φορείς των καταστροφικών συνεπειών της ραδιενέργειας. Μεταφράστηκε σε είκοσι γλώσσες και ευαισθητοποίησε χιλιάδες αναγνώστες για τη φρικαλεότητα του ατομικού πολέμου. Αποδόθηκε στα ελληνικά από τον ποιητή Νικηφόρο Βρεττάκο, μεγάλο μέρος της ποίησης του οποίου εκφράζει αντίστοιχο κοινωνικό προβληματισμό για τον ανθρωπισμό και την ειρήνη.

ΤΟΛΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

Όταν πεθαίνει ένα παιδί

Το μεγαλύτερο μέρος της ανθρωπότητας στην εποχή μας απολαμβάνει τα υλικά αγαθά που αρκετοί άνθρωποι στο παρελθόν στερήθηκαν. Κι όμως ακόμη δεν έχει εκλείψει η πείνα, η οποία μαστίζει κυρίως τις χώρες του τρίτου κόσμου. Τα παιδιά που πεθαίνουν είναι μια υπαρκτή αντίφαση που αμαυρώνει το σύγχρονο πολιτισμό, όπως με θλίψη διαπιστώνει ο μεταπολεμικός ποιητής Τόλης Νικηφόρου.

Βλάσης Κανιάρης,
Τοπίο

Αβιταμίνωση

είναι όρος των στατιστικών δελτίων
η πείνα εξωραϊσμένη
αποπροσωποποιημένη
όπως θα τόνιζε και κάποιος διανοητής
λέξη χωρίς εικόνα

ένα παιδί είναι μονάκριβο
ένα παιδί πεθαίνει κάθε δευτερόλεπτο
με την κοιλιά πρησμένη
μάτια που δεν χωράνε πια στις κόγχες τους
σε χώρες που ονομάζονται εξωτικές
πεθαίνει στο κατώφλι του σπιτιού μου

όταν πεθαίνει ένα παιδί
πέφτει βαθύτατο σκοτάδι το ξημέρωμα
βρέχει μεγάλα δάκρυα λαμπερά
πέτρινα γίνονται τα φύλλα και τα δέντρα

όταν πεθαίνει ένα παιδί
ταράζεται ο ύπνος των αρχαίων νεκρών
κι από τη γη αναδύονται τα πρόσωπά τους
ενώ σαν χάλκινο πουλί
ο άνεμος τοξεύεται στο χώμα

όταν πεθαίνει ένα παιδί
οι λέξεις κι οι φωνές συντρίβονται
τριγύρω ο κόσμος καταρρέει

Τ. Νικηφόρου, *Ποήματα 1966-2002*,
Νέα Πορεία

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποιο ρόλο έχει η πρώτη στροφή και πώς διαφοροποιείται από το υπόλοιπο ποίημα;
- 2 Τι εννοεί ο ποιητής με το στίχο «λέξη χωρίς εικόνα»; Ερευνήστε αν συναντάμε στο ποίημα εικόνες που παραπέμπουν σε πραγματικές καταστάσεις.
- 3 Ποιες αντιδράσεις προκαλεί ο θάνατος ενός παιδιού; Ποιους εκφραστικούς τρόπους χρησιμοποιεί ο ποιητής για να δηλώσει τις συνέπειες αυτού του συμβάντος;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας, ερευνήστε σε ποιες περιοχές, πότε και γιατί το πρόβλημα της πείνας είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις.
- ◆ Ερευνήστε ποιες διαστάσεις έχει σήμερα το φαινόμενο της πείνας, σε συνεργασία με τους καθηγητές της Οικιακής Οικονομίας και της Γεωγραφίας. Εξετάστε επίσης ποιες οργανώσεις υπάρχουν για να προσφέρουν βοήθεια στον πληθυσμό που λιμοκτονεί και πώς αυτές δρουν στην εποχή μας.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΑΝΑΣ

Στα καμένα

Οι στίχοι αυτού του τραγουδιού, που υπήρξε αρκετά δημοφιλές στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, αναφέρονται στις καταστροφικές συνέπειες των πυρκαγιών. Αν και το θέαμα των καμένων δέντρων προκαλεί θλίψη, ο ποιητής επιμένει στην πραγματοποίηση της κυριακάτικης εκδρομής, προτρέποντας τη σύντροφό του αλλά και κάθε άνθρωπο, να βγουν έξω από τη μόνωση του σπιτιού τους και την εικονική πραγματικότητα της τηλεόρασης, αποκαθιστώντας ξανά τη δημιουργική ανθρώπινη επικοινωνία.

Έλα να πάμε στα καμένα,
στον Υμηττό και στην Αυλώνα,
πουλιά και πεύκα συλλογίσου
ενός καμένου παραδείσου,
δέντρα που ήτανε φαντάσου
και στη σκιά τους ξεκουράσου.

Έλα και πάρε με μαζί σου
στην κυριακάτικη εκδρομή σου,
βγάλε με στο χλωρό κορμί σου,
στις εκβολές του παραδείσου.

Έλα να πάμε στα καμένα,
δε μας χωράει πια το σπίτι,
έρχονται δύσκολες ημέρες
μουτζουρωμένες σαν Δευτέρες,
έρχονται φλόγες απ' τα δάση
και μια φωτιά να μας δικάσει,
μέσα στο πύρινό της χνότο,
από τον έσχατο ως τον πρώτο.

Έλα να βγούμε απ' το σπίτι
ξανά σε δρόμους και πλατείες,

πάρε και τα παιδιά μαζί σου
εδώ, στο χείλος της αβύσσου,
κι άφησε μόνη στο τραπέζι
την τηλεόραση να παίζει,
να δείχνει έγχρωμο τον πόνο
δίπλα σ' ένα φιλέτο τόνο,
να δείχνει φονικά και φλόγες,
τσόντες, πολιτικούς και ρώγες,
ενώ εμείς θα 'χουμε φτάσει
στο σταυροδρόμι του εξήντα*
με τα παιδάκια μας στον ώμο,
για να μας δείχνουνε το δρόμο.

∞

Μ. Γκανάς, Στίχοι, Μελάνι

Κωνσταντίνος Παρθένης,
Πεύκα στην Κέρκυρα

* **σταυροδρόμι του εξήντα**: ο ποιητής στο σημείο αυτό υπαινίσσεται την εσωτερική μετανάστευση από την ύπαιθρο στα μεγάλα αστικά κέντρα, στις αρχές της δεκαετίας του 1960

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Το ποίημα περιέχει μια σειρά από προτροπές. Βρείτε τις δύο βασικότερες και εξηγήστε τη σημασία τους.
- 2 Ποια γραμματικά πρόσωπα χρησιμοποιούνται στο ποίημα και ποιος ρόλος αντιστοιχεί σε καθένα από αυτά;
- 3 Η φωτιά έχει κυριολεκτική και μεταφορική σημασία στο ποίημα. Τι σημαίνει κάθε φορά;
- 4 Για ποιους λόγους ο ποιητής θεωρεί ότι «έρχονται δύσκολες ημέρες»; Τι προτείνει για να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Ακούστε το τραγούδι σε μουσική Λαυρέντη Μαχαιρίτσα από το δίσκο του *Ρίξε κόκκινο στη νύχτα* (1993). Ποια εντύπωση σας έκανε η ακρόασή του; Ποιοι στίχοι έμειναν στο μυαλό σας και θα θέλατε να ξανακούσετε ή να σιγοτραγουδήσετε;
- ◆ Οργανώστε μια κυριακάτικη εκδρομή με την οικογένειά σας και αποδράστε από την εικονική πραγματικότητα της τηλεόρασης.

Γεώργιος Προκοπίου, *Αθάνατα στον Αρδηττό*